

PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU A JEJÍ CÍLE

Shrnutí (z konference 2016)
Doc. Michal Kaplánek, Th.D.

Pedagogika = teorie a reflexe
edukační reality

Pedagogika volného času =
teorie a reflexe edukace v
souvislosti s volným časem /
volného času v souvislosti s
výchovou

Pedagog volného času =
pedagogický pracovník v
zájmovém vzdělávání

Pedagogika volného času – reflexe i činnost pedagogů

Můžeme vnímat rozpor
mezi názvoslovím vědecké
pedagogiky a používáním
názvosloví v praxi.

To se týká především
oborů:

- Sociální pedagogika
- Speciální pedagogika
- Pedagogika volného
času

PVČ – česká a německá tradice

Česká republika

- Východisko: zájmové vzdělávání
- Prostředí: školská zařízení
- Cíl: pedagogická a organizační kvalita volnočasových nabídek (zejména) pro děti, dnes ale i pro další cílové skupiny, např. seniory

Německo

- Východisko: sociologie – význam volného času
- Prostředí: otevřené kluby pro mládež
- Cíl: volnočasová kompetence

Výchova ve volném čase

Výchova prostřednictvím aktivit ve VČ

Výchova k volnému času = „aby člověk uměl svobodně nakládat s časem, který má k tomu k dispozici (volný čas)“

Předmět a cíl
pedagogiky
volného času

Předpoklad: umět
zacházet s časem svého
života (časová
kompetence)

Časová a volnočasová kompetence

Časová kompetence
(Freericksová): schopnost
a ochota jednotlivce
uspořádat si čas svého
života samostatně a s
vědomím vlastní
odpovědnosti

Volnočasová
kompetence
(Opaschowski): svobodně
se rozhodovat o čase, o
němž si smím sám
rozhodovat

Předpoklady časové kompetence

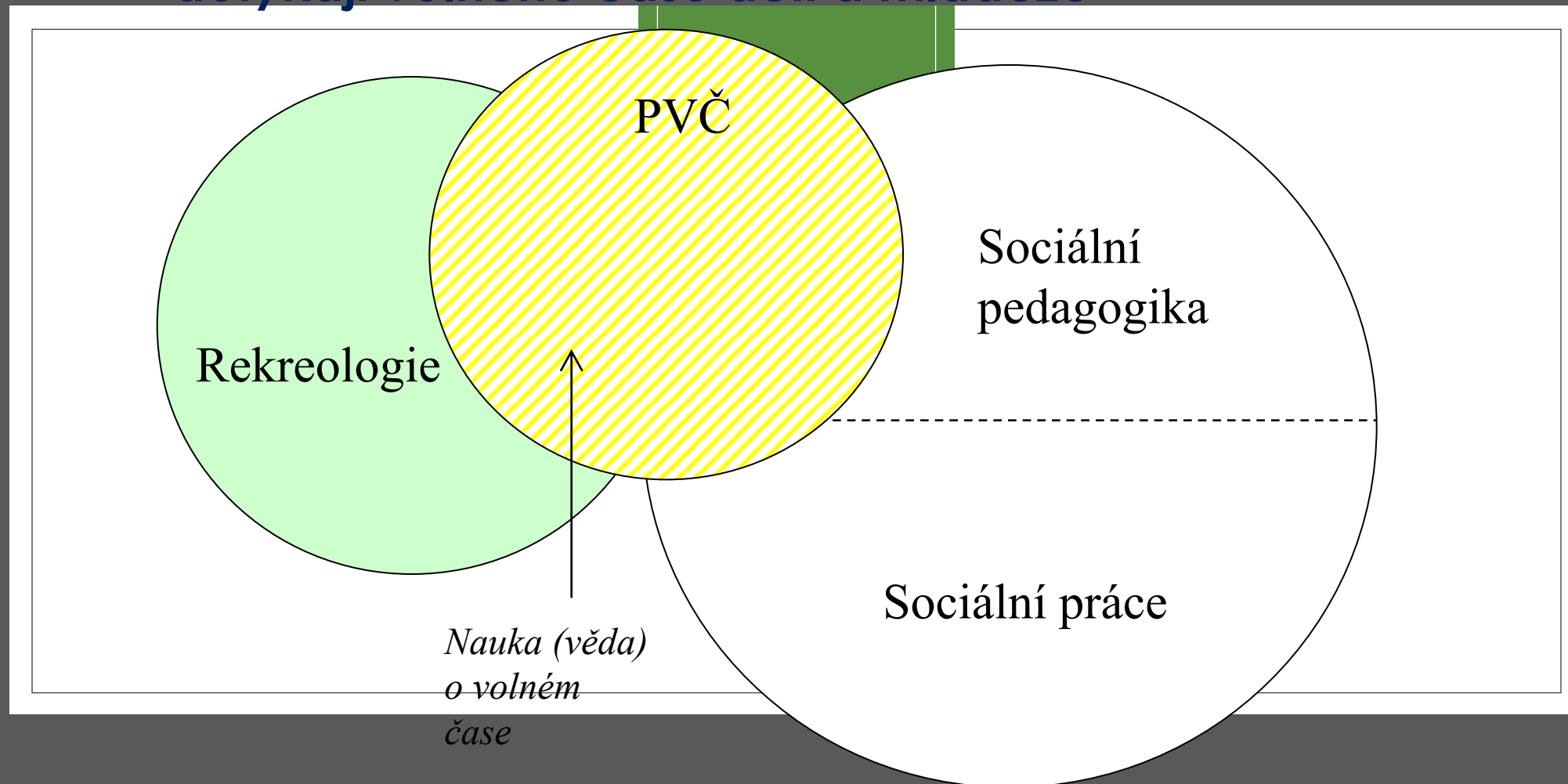
Ze strany
pedagoga
volného času:

- PVČ není „prodavač“ volnočasových aktivit
- PVČ pomáhá hledat smysl VČ činností
- PVČ podporuje kritické myšlení

Ze strany
účastníků:

- kritické myšlení
- posílení odpovědnosti za vlastní minulost, přítomnost i budoucnost (nootemporalita)
- osvobození od závislosti na termínových kalendářích (sociotemporalita)

Vzájemný vztah vědeckých disciplín, které se dotýkají volného času dětí a mládeže

Rekreologie

PVČ

Sociální
pedagogika

Sociální práce

*Nauka (věda)
o volném
čase*

1. **Svátek a volný čas v minulosti a v současnosti**

Pedagogika volného času

doc. Michal Kaplánek, Th. D.

Náboženské slavnosti a svátky

- „**vybočení**“ z všednosti
 - zážitek krásy a smyslu
 - výměna rolí (např. karneval)
 - odpočinek
- jako **připomínka** dějinné události nebo skutečnosti víry (neslavilo se bez příčiny)
- platnost **pro všechny** společenské vrstvy
- **povinnost** slavení
 - společenská
 - náboženská

Chápání volného času v současnosti

- Volný čas jako čas k načerpání sil pro další práci (*negativní vymezení volného času – volno jako sociální „výdobytek“*)
- Volný čas jako doba, kdy „skutečně žiji“ (*kompenzační pojetí volného času - Habermas*)
- Volný čas jako doba, kdy mohu rozvíjet svoji osobnost, která se realizuje jak v práci, tak ve volnu (*integrační pojetí volného času – Opaschowski*)

„Mám volno, abych mohl zase pracovat“

- Nutnost odpočinku a rekreace
- Výsledek boje za sociální spravedlnost
- Generační problém
 - pozitivní a negativní stránky vývoje
- Specifikum postkomunistických zemí (Česká republika, východní Německo):
 - Práce chápána jako jediný smysl a náplň žití
 - Podcenění duchovní a intelektuální dimenze

„Mám volno, abych si mohl užít“

- **Odlidštění práce** (pásová výroba) - popsal Habermas (1958)
- Volný čas jako „výsočný“ **prostor seberealizace**
- Problém: **extrémní polarizace**
- Důsledky:
 - **Privatizace** volného času
 - **Hédonismus** a negativní vztah k práci
 - **Zábavní průmysl** (komerční nabídky zábavy)

„Mám volno, abych se mohl vzdělávat a dělat, co mě baví“

- Opaschowski chápe pedagogiku volného času jako prostředek k **překonání propasti mezi prací a volným časem**
- Cílem je pomoci člověku, aby uměl zacházet se svým časem – **(volno)časová kompetence**
- Člověk volnočasově kompetentní se realizuje **jak v práci, tak ve volném čase**

OSOBNOST A VZDĚLÁNÍ PEDAGOGA VOLNÉHO ČASU

Profil pedagoga volného času

- Kdo je „pedagog volného času“?

Pedagog volného času je pedagogický pracovník, který pomáhá dětem, mládeži i dospělým k tomu, aby mohli využít potenciál svého volného času k rozvoji své osobnosti, k vytváření a prohlubování sociálních vazeb i k dobru celé společnosti.

Specifické kompetence pedagoga volného času

Jako aktuální se jeví zejména:

- a) aplikace sociální psychologie v práci se skupinou,
- b) aplikace alternativních pedagogických metod, zejména pedagogiky zážitku,
- c) schopnost organizace a řízení volnočasových aktivit.

Pedagog a „svět mládeže“

Nedostatečné varianty:

- **Indiferentní postoj**
 - vyznačuje se nezájmem dospělých o mladé lidi, ignorováním výchovné zodpovědnosti
- **Mládežnický postoj**
 - umožňuje mládeži, aby se sama metodou „pokus-omyl“ učila žít svůj život, a to bez jakéhokoliv korektivu ze strany dospělých
- **Normativní postoj**
 - očekává totální přizpůsobení mladých lidí hodnotám a životnímu stylu dospělých

„Dospělý“ přístup pedagoga

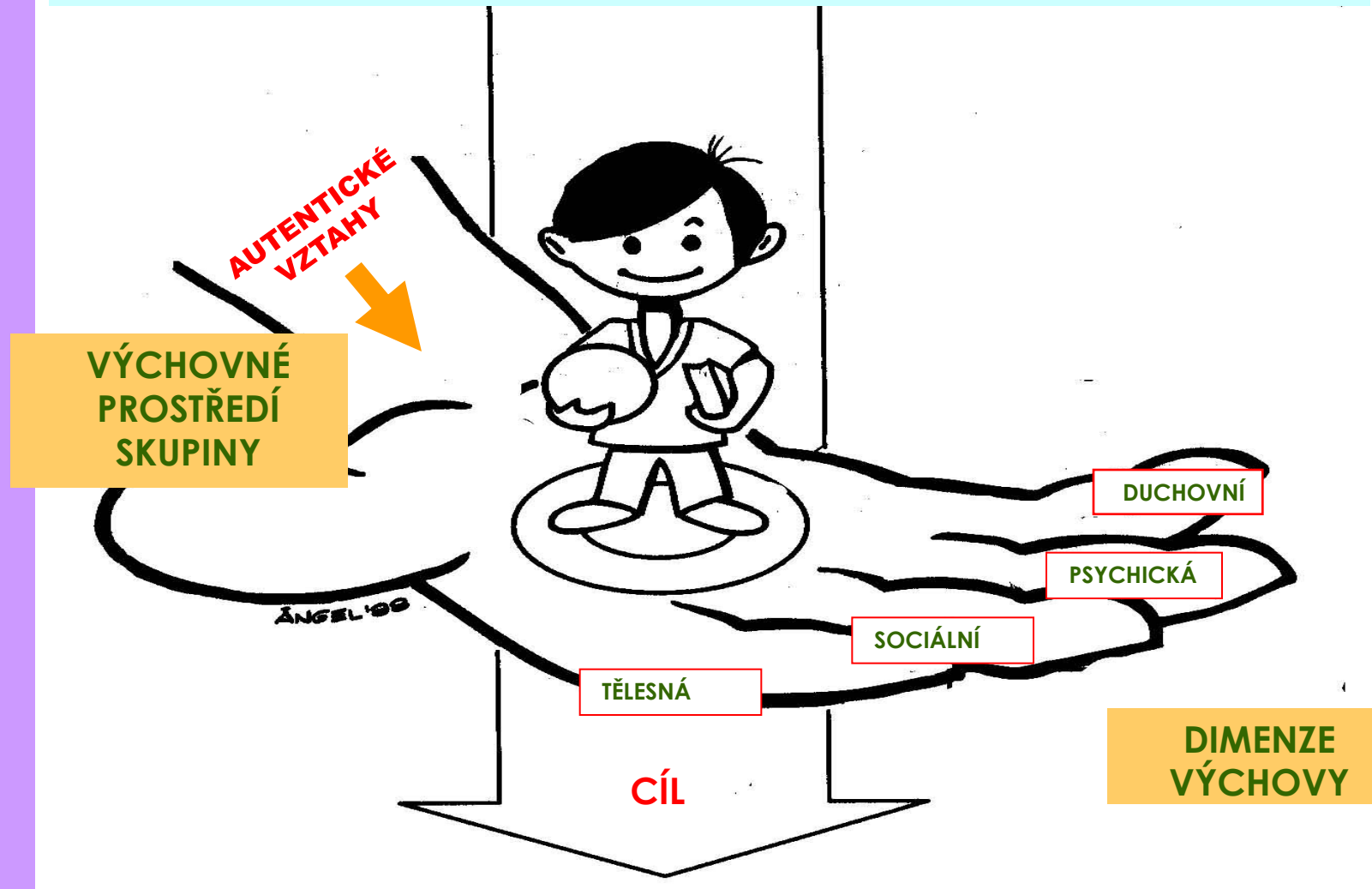
- **Bezpodmínečné přijetí**
- **Důvěra**
- **Otevřenost**

Předpokladem je

„dospělé přijetí světa mládeže“

tj. kritické přijetí hodnot mladých lidí – základem je pozitivní postoj ke všemu, co je pro mladé lidi cenné, spojený se schopností sdělit vlastní hodnocení, popřípadě výchovně korigovat

Mladý člověk v síti vztahů

CÍL VÝCHOVY:

ZRALÁ OSOBNOST

ZÁJMOVÉ ČINNOSTI VE STŘEDISCÍCH VOLNÉHO ČASU

Subjekty nabízející zájmovou činnost dětí a mládeže (ČR)

- střediska pro volný čas dětí a mládeže,
- školní kluby
- školní družiny
- školy
- občanské iniciativy
- církevní instituce
- Komerční zařízení

Střediska volného času

- Pokud středisko nabízí celé spektrum volnočasových aktivit, nazývá se **dům dětí a mládeže**, pokud se specializuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání, nazývá se **stanice zájmových** činností.
- Středisko může poskytovat **metodickou, odbornou, popřípadě materiální pomoc** účastníkům zájmového vzdělávání, případně školám a školským zařízením.
- Středisko zpravidla **vykonává činnost po celý školní rok**, a to i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování.
- Středisko je určeno pro **děti, žáky, studenty, pedagogické pracovníky, popřípadě další osoby**.
- Pro **pravidelnou účast nebo pro aktivitu mimo středisko** se vyžaduje písemná přihláška.
- Nabídku střediska si účastníci zčásti platí.

Školní kluby

Školní kluby

- pro jednu nebo i pro více škol,
- musí fungovat ve dnech školního vyučování, ale mohou fungovat i ve dnech volna,
- činnost se odehrává převážně na místě (v klubu),
- klub je určen především pro žáky 2. stupně základní školy (starší školní věk),
- pro pravidelnou účast nebo pro aktivitu mimo klub se vyžaduje písemná přihláška (§ 6-7).

Školní družiny

- **Školní družina** je přednostně určena **pro žáky 1. stupně základní školy**.
- Činnost je podobná jako ve školním klubu parametry jako školní klub.
- Družina navíc umožňuje dětem **odpočinkové činnosti** a **přípravu na vyučování**.
- K pravidelné účasti se vyžaduje písemná přihláška, která obsahuje sdělení rodičů (zákonných zástupců) o rozsahu docházky a způsobu odchodu dítěte z družiny domů.
- Družina se dělí na **oddělení** o nejvýše 30 žácích (§ 8-10).

Zájmová činnost

Pávková (2002):

Zájmová činnost je cílevědomá aktivita zaměřená na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností.

Pöggeler (1970):

Koníček je činnost člověka, kterou upřednostňuje, která není jeho zaměstnáním, baví ho a je realizována ve volném čase.

Specifika zájmového vzdělávání (na rozdíl od školního vyučování)

podle Pávkové:

- Dobrovolnost a samostatné rozhodování
- Program závislý spíše na úrovni zájmů
- Větší prostor pro individuální přístup
- Relativní časová neohraničenost
- Možnost realizace v motivujícím prostředí

Motivace zájmového vzdělávání

Chci se naučit

- co se mi hodí
- co mi jde a co mi přinese ocenění
- co se líbí vedoucímu a ostatním
- co mě zajímá
- co mě baví

(volně podle Petty, G. Moderní vyučování, Praha 1996)

Motivace zájmového vzdělávání

Zájem je trvalejší, emocemi doprovázené zaměření na určitý objekt nebo činnost.

Zájem o určitou činnost vychází

- a) z potřeby naučit se zvládat situace,
- b) z touhy po příjemné činnosti,

Je podporován

- schopnostmi a úspěšností
- okolím (rodiče, kamarádi, vedoucí)

Motivace zájmového vzdělávání

Motivační úloha vedoucího

- Poskytnout příležitost k realizaci zájmu
- Ukázat užitečnost zájmu
- Nehodnotit předčasně schopnosti a kompetenci účastníků
- Ukázat vlastní nadšení a zaujetí
- Projevit zralé přijetí situace účastníků

(nedivit se, že nemohou mít k aktivitě stejný vztah jako já)

Rozdělení zájmové činnosti – dle obsahu

- Zájmové činnosti společenskovední
- Zájmové činnosti pracovní-technické
- Zájmové činnosti přírodovědné
- Zájmové činnosti esteticko-výchovné
- Zájmové činnosti sportovní a turistické

Rozdělení zájmové činnosti – podle formy aktivity

- a) **Pravidelná** je činnost zájmových útvarů, které mají stálou členskou základnu a pravidelně se scházejí ke své činnosti
- b) **Příležitostná** je akce pořádaná jednorázově nebo cyklicky (besedy, přednášky, exkurze, kulturní a sportovní akce atd.)
- c) **práce s talentovanými dětmi („individuální činnost“)** je systematická práce s nadanými dětmi a mládeží, např. vytváření speciálních zájmových útvarů pro talentované jedince)
- d) **pořádání soutěží**

Rozdělení zájmových činností podle organizační formy

- **Kroužek** je menší zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla na vnitřní obohacení členů, zaměřuje se na vnitřní život útvaru
- **Soubor** označuje zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla k veřejné produkci výsledků činnosti (pěvecký, taneční, divadelní apod.).
- **Klub** je zájmový útvar s volnějši organizační strukturou.
- **Oddíl** – tento pojem se někdy užívá u tělovýchovných nebo turistických útvarů.
- **Kurz** je útvar s vymezenou délkou trvání a jeho činnost směřuje k osvojení určitého množství vědomostí či dovedností.

Dokumentace zájmového útvaru

- **Roční plán**
- **Deník zájmového útvaru (s uvedením činnosti a prezenze)**
- **Osvědčení o absolvování**
- **Další dokumentace v rámci dokumentace celého zařízení**

**PŘÍPRAVA PRÁCE
V ZÁJMOVÉM
ÚTVARU**

Východiska přípravy

- Účastníci zájmového útvaru
- Obecné cíle práce
- Roční plán
- Možnosti materiální (prostředí, finance)
- Možnosti časové
- Možnosti personální
 - možnosti vedoucího
 - možnosti účastníků

Postup přípravy

- Cíle schůzky (Čeho chci dosáhnout?)
 - Vzdělávací cíl
 - Výchovní cíl
- Volba činnosti (Co budeme dělat?)
- Metoda činnosti (Jak to budeme dělat?)
- Pomůcky (Co k tomu potřebujeme?)
- Průběh (Čím začneme, co bude následovat, čím skončíme?)

Vzdělávací a výchovný cíl

- U zájmového kroužku se při stanovení vzdělávacích cílů řídíme podle osnov (ročního plánu činnosti)
- Výchovný cíl závisí na:
 - výchovném plánu
 - úrovni vztahů
 - situaci účastníků
- Vztah mezi vzdělávacími a výchovnými cíli se řídí charakterem zařízení (organizace)

Volba činnosti

Volba činnosti závisí na:

- charakteru volnočasové aktivity (otevřená práce, zájmový kroužek, příležitostná činnost)
- počtu a schopnosti účastníků
- vnějších podmínkách (prostorové zázemí, materiální a personální zabezpečení, počasí atp.)

Metoda činnosti

- Metody, které používáme při jednotlivých aktivitách, jsou stanoveny odbornými metodikami (u kroužků odbornou didaktikou jednotlivých oborů)
- Dále uvažujeme o metodách, které pomáhají při vytváření vztahů mezi účastníky a při motivaci
- Máme na paměti **princip participace**

Co potřebujeme k realizaci?

- Místo
- Čas
- Vybavení
- Drobné pomůcky (spotřební zboží)
- Personální zabezpečení (kolik lidí, kdo?)
- Další zajištění (např. doprava, pojištění...)

Průběh

- **Zahájení – osobní přivítání (prezence)**
- **Vytvoření atmosféry (rozhovor, hra)**
- **Motivace činnosti**
- **Vlastní činnost (koordinace, podněcování, korigování...)**
- **Zhodnocení**
- **Závěr – rozloučení, motivace na příště**

Aktuální obrázek z rusko-ukrajinské války:
tělo vojáka a v pozadí zničený kostel

Děkuji za
pozornost!

"K čemu je cesta, která
nevede ke kostelu?"

(Tengiz Abuladze: Pokání –
film, 1984)